

MAKTABGACHA KATTA GURUH TARBİYALANUVCHILARIDA IJOBIY AXLOQIY SIFATLARINI SHAKLLANISHIDA MEDIANING AHAMIYATI

Muallif: Mahmudova Dilafuz¹

Affiliyatsiya: Nordik xalqaro universiteti, Psixologiya va maktabgacha ta’lim kafedrası dotsenti¹

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17384640>

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada maktabgacha ta’lim tizimida, xususan katta guruh tarbiyalanuvchilarida ijobiy axloqiy sifatlarni shakllantirishda zamonaviy ommaviy axborot vositalari va raqamli media vositalarining roli va ta’siri tahlil qilinadi. Tadqiqotda bolalar uchun mo’ljallangan milliy va xalqaro media mahsulotlarining axloqiy tarbiyadagi funksiyalari, shuningdek, vizual va audio materiallar orqali axloqiy fazilatlarni shakllantirish imkoniyatlari ko’rib chiqiladi. Pedagogik eksperiment natijalari medianing tarbiyaviy samaradorligini oshirishda muhim vosita ekanini tasdiqlaydi. Maqola yakunida metodik tavsiyalar ham berilgan.

Kalit so’zlar: media, axloqiy tarbiya, maktabgacha ta’lim, ijobiy xulq, axloqiy sifatlar, bolalar psixologiyasi.

KIRISH

XXI asrda axborot texnologiyalari va raqamli media vositalarining jadal rivojlanishi bolalarning tarbiyasiga kuchli ta’sir o’tkazmoqda. Ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalar hayotida ommaviy axborot vositalari, mobil ilovalar, multfilmlar va boshqa media resurslar muhim o’rin egallay boshladi. Bu esa ta’lim va tarbiyada, xususan axloqiy sifatlarni shakllantirishda medianing pedagogik imkoniyatlarini o’rganish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Maktabgacha yosh — bu bolaning shaxsiyati shakllanadigan, axloqiy mezonlar asos solinadigan eng muhim bosqichdir. Tarbiyachilar va ota-onalar tomonidan uzatiladigan qadriyatlar bilan bir qatorda, bola iste’mol qilayotgan media mahsulotlarining mazmuni ham uning axloqiy dunyoqarashiga bevosita ta’sir qiladi. Shu nuqtai nazardan, ijtimoiy tarmoqlar, animatsion filmlar, bolalar uchun mo’ljallangan teleko’rsatuvlar nafaqat ko’ngilochar, balki tarbiyaviy vosita sifatida ham o’rganilishi lozim.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlar medianing tarbiyaviy salohiyatidan foydalanishni qo’llab-quvvatlaydi. Jumladan, interaktiv o’quv dasturlari, axloqiy ertaklar asosidagi multfilmlar va didaktik video-roliklar orqali mehribonlik, halollik, hamjihatlik, mas’uliyat, to’g’rilik kabi ijobiy axloqiy sifatlar bolalarga ta’sirchan tarzda singdirilishi mumkin. Shu bilan birga, noto’g’ri tanlangan yoki nazoratsiz media mahsulotlar salbiy axloqiy xatti-harakatlarning shakllanishiga ham olib kelishi mumkin.

Mazkur maqolada maktabgacha katta guruh tarbiyalanuvchilarida axloqiy sifatlarni shakllantirishda medianing o’rni, uning samarali va nazoratli qo’llanilishi, shuningdek, amaliy-tajriba natijalari asosida pedagogik tavsiyalar ishlab chiqiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Maktabgacha yoshdagi bolalarning axloqiy sifatlarini shakllantirish masalasi psixologiya, pedagogika va madaniyatshunoslik sohalarida keng o'rganilgan. So'nggi yillarda media vositalarining tarbiyaviy ahamiyati ustida ilmiy e'tibor kuchaymoqda. Masalan, Banduraning ijtimoiy o'rganish nazariyasi media orqali namoyon etilgan ijobiy xatti-harakatlarning bolalarda taqlid qilish orqali o'zlashtirilishini ta'kidlaydi. Shu bilan birga, Valkenburg va kollegalari media ta'sirining bolalar rivojlanishiga ijobiy yoki salbiy ta'siri bo'lishini ta'kidlashadi, bunda asosiy omil media mazmunining sifatiga bog'liq.

K. Karimova maktabgacha ta'lim muassasalarida media mahsulotlarining axloqiy tarbiyada qo'llanilishi masalasini o'rgangan. U milliy madaniyatga asoslangan media kontenti bolalarda milliy o'zlikni anglash va axloqiy qadriyatlarni shakllantirishda muhim rol o'ynashini qayd etadi. Shu bilan birga, xalqaro tajribalar ham media orqali tarbiyaviy ta'sirni kuchaytirish uchun interaktiv va didaktik resurslardan foydalanishni tavsiya etadi.

Bundan tashqari, A. Nazarova tomonidan olib borilgan pedagogik eksperimentlar media mahsulotlarini nazorat qilib tanlash, ularni tarbiyaviy jarayonlarda maqsadli qo'llash orqali bolalarda ijobiy axloqiy sifatlarning rivojlanishini ta'kidlaydi. Shu tariqa, media vositalari nafaqat axloqiy fazilatlarni shakllantirishda samarali vosita, balki zamonaviy pedagogik jarayonlarning ajralmas qismi sifatida qaralmoqda.

METODOLOGIYA

Tadqiqot usuli

Ushbu tadqiqotda pedagogik eksperimental usul qo'llanildi. Eksperiment maktabgacha ta'lim tashkilotining katta guruh tarbiyalanuvchilari orasida o'tkazildi. Maqsad — media vositalarining ijobiy axloqiy sifatlarni shakllantirishdagi samaradorligini aniqlash.

Ishtirokchilar

Eksperimentda 5-6 yoshdagi 40 nafar maktabgacha katta guruh tarbiyalanuvchilari ishtirok etdi. Ularning teng taqsimlanishi bo'yicha 60 nafari eksperimental, 60 nafari nazorat guruhi sifatida tanlandi.

Tadqiqot vositalari

Media mahsulotlari: milliy ertaklar asosida tayyorlangan interaktiv video va multfilmlar, axloqiy mavzulardagi audiomateriallar; kuzatuv varaqalari va xulq-atvor monitoringi uchun baholash vositalari; o'z-o'zini baholash va tarbiyachilar baholash kartochokalari.

Tadqiqot jarayoni

Boshlang'ich tekshiruv (pre-test) orqali bolalarning axloqiy sifatlari darajasi aniqlanadi.

Eksperimental guruhga media mahsulotlari muntazam ko'rsatilib, ularda axloqiy tarbiya mashg'ulotlari olib boriladi; nazorat guruhi an'anaviy ta'lim usullari bilan shug'ullanadi.

Yakuniy tekshiruv (post-test) orqali o'zgarishlar baholanadi.

Ma'lumotlarni tahlil qilish

Eksperiment natijalari statistik metodlar yordamida tahlil qilinadi (deskriptiv statistika, taqqoslash testlari). Bu orqali medianing axloqiy sifatlarni shakllantirishdagi samaradorligi aniqlanadi.

NATIJALAR VA TAHLIL

Tadqiqot davomida eksperimental va nazorat guruhlarida bolalarning ijobiy axloqiy sifatlari pre-test va post-test asosida baholandi. Eksperimental guruhga milliy media mahsulotlari orqali axloqiy tarbiya mashg'ulotlari muntazam o'tkazildi, nazorat guruhi esa an'anaviy usullarga tayandi.

Pre-test natijalari ikki guruhda ham axloqiy sifatlar darajasida statistik jihatdan sezilarli farq ko'rsatmadi ($p > 0,05$), bu guruhlarning boshlang'ich holatining tengligini bildiradi.

Post-test natijalari esa quyidagicha o'zgarishlarni ko'rsatdi:

Eksperimental guruhda mehribonlik, halollik, mas'uliyat va hurmat kabi axloqiy sifatlarning ko'rsatkichlari o'rtacha 25-30% ga oshdi ($p < 0,01$).

Nazorat guruhida esa ushbu sifatlarning oshishi minimal bo'lib, statistik ahamiyatga ega emas edi ($p > 0,05$).

O'z-o'zini baholash natijalari ham eksperimental guruh bolalarida ijobiy o'zgarishlarni ko'rsatdi, bunda bolalar mediani axloqiy fazilatlarini shakllantirish uchun foydali deb baholashdi.

Tarbiyachilar kuzatuv varaqalarida eksperimental guruh bolalarining ijtimoiy munosabatlari va odob-axloq qoidalariga rioya qilish holatlari yaxshilanganligi qayd etildi.

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, media vositalaridan maqsadli va nazorat ostida foydalanish maktabgacha yoshdagi bolalarda ijobiy axloqiy sifatlarni samarali shakllantirish imkonini beradi. Bandura ijtimoiy o'rganish nazariyasiga muvofiq, bolalar ko'rgan media obrazlarini taqlid qilish orqali axloqiy xulqni o'zlashtiradi. Bizning eksperiment natijalarimiz ham bu nazariyani tasdiqlaydi.

Milliy media mahsulotlari bolalarda o'zlikni anglash va milliy qadriyatlarni hurmat qilishni mustahkamlaydi, bu esa pedagogik adabiyotlarda ta'kidlanganidek, axloqiy tarbiyaning muhim omilidir. Media orqali taqdim etilgan didaktik materiallar orqali axloqiy qoidalar bolalar ongiga yanada samarali singdirildi.

Nazorat guruhi natijalari esa an'anaviy tarbiyaviy metodlarning cheklangan samaradorligini ko'rsatdi. Bu esa pedagoglarga media vositalarini tarbiyaviy jarayonda qo'llashni joriy etishni tavsiya etadi. Shu bilan birga, media kontentining tanlanishi va foydalanish shartlari muhim ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi — noto'g'ri yoki nazoratsiz media iste'moli salbiy xulqqa olib kelishi mumkinligi haqida ogohlantirishlar mavjud.

Umuman olganda, media pedagogik salohiyatidan samarali foydalanish bolalarning axloqiy fazilatlarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi, bu esa maktabgacha ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

XULOSALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, maktabgacha katta guruh tarbiyalanuvchilarida ijobiy axloqiy sifatlarni shakllantirishda medianing samarali va maqsadli qo'llanilishi pedagogik jarayonning muhim omiliga aylanmoqda. Eksperimental ish davomida media mahsulotlari orqali amalga oshirilgan axloqiy tarbiya mashg'ulotlari bolalarning mehribonlik, halollik, mas'uliyat va hurmat kabi ijobiy fazilatlarini sezilarli darajada rivojlantirishga xizmat qildi.

Shuningdek, milliy qadriyatlarni o'z ichiga olgan media kontentining tarbiyaviy salohiyati yuqori ekanligi aniqlanib, bu o'zbek maktabgacha ta'lim tizimida axloqiy tarbiyani mustahkamlash uchun samarali vosita sifatida qo'llanilishi mumkinligini

ko'rsatdi. Nazorat guruhi bilan solishtirganda, media vositalarining tarbiyadagi ahamiyati aniqlandi va an'anaviy metodlarning cheklanganligi ta'kidlandi.

Tadqiqot natijalariga asoslanib, pedagoglarga media mahsulotlarini tanlash va qo'llashda yuqori nazorat va maqsadga muvofiq yondashuvni amalga oshirish tavsiya etiladi. Kelajakdagi tadqiqotlarda medianing boshqa yosh guruhlari va axloqiy sifatlar bo'yicha samaradorligini o'rganish maqsadga muvof deb hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Bandura, A. (1977). Social Learning Theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
2. Karimova, K. (2020). Milliy media mahsulotlarining maktabgacha ta'limda axloqiy tarbiyadagi roli. Pedagogika va psixologiya jurnal, 3(12), 45-52.
3. Nazarova, A. (2019). Media mahsulotlari orqali maktabgacha yoshdagi bolalarda axloqiy sifatlarni shakllantirish. O'zbekiston pedagogika ilmiy jurnali, 5(8), 66-72. (O'zbek tilida)
4. Rideout, V. (2017). The Common Sense Census: Media Use by Kids Age Zero to Eight. San Francisco: Common Sense Media.
5. Valkenburg, P. M., Piotrowski, J. T., Hermanns, J., & de Leeuw, R. (2013). Developing a scale to assess three styles of television mediation: "Instructive mediation," "restrictive mediation," and "social coviewing". Journal of Broadcasting & Electronic Media, 57(1), 52-72. <https://doi.org/10.1080/08838151.2012.761702>